

Verslag: Erfgoedpraktijk in beweging (29 februari 2024)

De wetenschap aan het woord: erfgoedparticipatie als 'interactive governance'

Definitie erfgoedbegrip:

- Erfgoed als sociale praktijk → gebruik van geschiedenissen om jezelf een plek te geven in het heden.
- Erfgoedgemeenschappen bepalen samen wat erfgoed is.

Faro (2005)

1. Erfgoed als kwaliteit van een samenleving
2. Erfgoed als mensenrecht
3. Democratisering

Erfgoedparticipatie – maar hoe?

Antwoord in de bestuurskunde: interactive governance theorie, ofwel interactieve beleidsvorming.

Vier soorten participatie:

- Top-down of bottom-up. Wie neemt initiatief? Overheid (en daaraan verbonden instellingen) of burger.
- Mate van openheid: open of gesloten.

		INITIATIEF	
		Top-down	Bottom-up
OPENHEID	MATE VAN		
	Gesloten	Stakeholderparticipatie	Besturen van gemeenschappelijke hulpbron (Common Pool Resources - CPR)
	Open	Burgerparticipatie	Besturen van publieke goederen

Stakeholderparticipatie:

- Focus op zogenaamde 'governance netwerken', waarin publieke en private partijen samen moeten werken op sociale problemen op te lossen. Burgers spelen hierin een rol: het gaat dan vaak om de georganiseerde burger (belangengroepen, erfgoedgemeenschappen, etc.).
 - Gaat dus om actoren, relaties en hoe je met stakeholders om kunt gaan. Hiervoor worden vaak stakeholderanalyses uitgevoerd.
 - Ook van belang zijn ideeën over hoe je deze netwerken moet sturen. Theorie rond netwerkmanagement en competenties van netwerkmanagers.

Burgerparticipatie

- Focus is op de rol die individuele en georganiseerde burgers spelen in beleidsvorming.
- Centraal in deze theorievorming is de participatieladder. Veel adaptaties van het origineel van Sherry Arnstein (1969)
- Hoe hoger je op de ladder komt, des te meer invloed burgers kunnen uitoefenen
- In de praktijk blijkt het echter lastig om een hoge sport te bereiken; vaak blijven participatieprojecten steken op de lagere treden van de ladder
- De vraag is hoe dit komt. Arnstein biedt het antwoord niet. We kunnen het wel inzichtelijk maken via het '9-cellenmode' van Jurjen Edelenbos c.s.

Bottum up:

- Gesloten: burgerinitiatief waar niet iedereen mee mag doen → besturen van gemeenschappelijke hulpbronnen CPR (meent)
 - o Geen sprake van uitsluitbaarheid, wel van rivaliteit
 - o Dit betekent dat hulpbronnen, ook erfgoederen, uitgeput kunnen raken
 - o Oplossing Hardin: je kan dat niet aan de gemeenschap overlaten, dus moet de overheid optreden en regels opstellen. Dan is het natuurlijk geen common meer
 - o Oplossing Ostrom: gemeenschappen kunnen het zelf wél goed beheren, zolang er maar aan acht ontwerpprincipes wordt voldaan
- Open → besturen van publieke goederen
 - o Geen of weinig rivaliteit, geen uitsluitbaarheid
 - o Maar: je houdt mensen niet tegen om te 'produceren', risico op overgebruik, gevolg kan zijn enclosure/uitsluiting
 - o Veel immaterieel erfgoed

Participatie 'verdamp't vaak: de speelruimte is beperkt. Je moet rekening houden met de bestaande beleidskaders en er is een spanning tussen indirecte en directe democratie. Vaak komen bij directe democratie alleen de 'usual suspects' participeren, in hoeverre is dit representatief?

Vragen uit de zaal

In andere velden wordt al langer met participatie gewerkt. Waar kijken jullie naar?

Nou, vaak mislukt participatie. In andere velden is het al langer gebruikelijk maar dit maakt het niet per se succesvol.

Wordt er vooral vanuit de individu of vanuit de gemeenschap gedacht?

Individu vanuit bezit – gemeenschap vanuit immaterieel.

De waarde van erfgoed zit altijd in waardering, alles is eigenlijk immaterieel erfgoed voor Pieter en Jeroen.

Praktijk: Museum W., John van Cauteren

Start Museum W.:

Objecten uit de particuliere wereld moesten gered worden en zijn in het museum ondergebracht. Dit museum is niet geprivatiseerd – volledig gemeentemuseum. Eerst alleen streekmuseum, later ook moderne kunst, daarna ook kunstcollectie van de Franciscanen. Zo uitgebouwd tot een belangrijke Limburgse collectie wat nu het bestaansrecht van het museum verantwoordt.

Doorontwikkeling:

1. Initiatief voor doorontwikkeling vanuit de gemeente
2. Samenwerken met een selectie van stakeholders
 - a. Historische vereniging, minderbroeders, museumconsulent
3. Opstellen van een visie
 - a. Invloed op identiteitsvorming als uitgangspunt
 - b. Zes thema's die op een levenslijn blijken te passen
 - c. Definitief maken van de visie via de gemeenteraad
 - d. Vaststellen missie met een klankbordgroep
4. Museum als plek van dialoog
 - a. Niet bang zijn voor discussies of om te provoceren
 - b. Nieuwe naam nodig → uitgangspunt was het al bestaande logo
5. Museumrichting
6. Museum openen
 - a. Kwamen de ideeën uit de visie goed over? Ja!

Vragen uit de zaal

De gemeenteraad is ook de raad van toezicht, dus wisselt vier keer per jaar is dat niet kwetsbaar?

Ja klopt maar het grote voordeel is dat dit een grotere groep is, daarnaast is de politiek in Weert vrij stabiel.

In hoeverre is de bevolking betrokken bij de buitenarchitectuur?

Eigenlijk niet betrokken – we (stakeholders museum) waren heel tevreden en het was een organisch proces.

Hoe als museum je eigen broek ophouden?

Niet. Het is een gemeentemuseum, de gemeente betaalt. (wel onderzoek of dit in de toekomst anders kan)

Jongeren betrekken?

Niet bewust. De bevolkingsopbouw in Weert mist de 18+ jongeren dus zijn jongeren ook nauwelijks betrokken. Scholen zijn wel betrokken bij de kinderprogrammering.

Verschil tussen reguliere werk en participatieve aanpak. Wat is hiervoor nodig?

Medewerker bleef de inhoudelijke kartrekker. Door ervaringen in het verleden is er gekozen voor een beperkte afvaardiging van stakeholders. Kan misschien beter maar in tijdsspanne moest de doorontwikkeling van het museum in één politieke beleidstermijn blijven.

Praktijk: Landschap Erfgoed Utrecht, Anton Cruysheer

Verschillende projecten:

1. Meet je landschap, meet je linielandschap, meetnet kleine landschaps elementen → eigen leefomgeving in kaart brengen → top down open
2. Citizen Science projecten
 - a. Erfgoed gezocht - archeologie
 - b. Scars of war

Doelen: interesse opwekken en bewustwording

Maar ook → mensen die deelnemen stellen vragen → bottum up invulling van het programma

3. Meldpunt archeologie, landelijk PAN

Er is een meldplicht maar veel mensen weten dit niet, wetenschap heeft vaak ook behoefte aan meer info dan de 'amateurs' kunnen aanleveren.

→ Landschap Erfgoed Utrecht draait het om: Help ons mee geschiedenis in kaart te brengen

- PAN-events
- Verhalenplatform
- Maatwerk

Welke plek heeft 'meldpunt archeologie' in de matrix? Top down open.

Máár, zodra het goed loopt gaat bottum up de top beïnvloeden.

VRAAG: Is het ideaaltype niet een middenvorm?

Landschap Erfgoed Utrecht faciliteert participatie, dit is echter wel een spanningsveld.

- Wettelijke grenzen
- Participatie schept ook verwachtingen
- Buiten de paden werken zorgt voor spanning met financiers

Er is niet altijd oog voor de andere waarden of effecten van samen zijn.

Bij PAN → mensen voelen een mate van eigenaarschap máár dit levert ook een spanning op: portal is een wettelijke plicht maar schept verwachtingen.

Vraag uit de zaal

Hoe bereik je mensen?

Dat is heel divers! De meest actieve metaal-detector-vinders → eigen besloten community via WhatsApp.
Socials – sites – nieuwsbrief

Praktijk: Erfgoed Jong – Romy Schuit

Aandacht vragen voor de bijdrage van jongeren aan erfgoed.

Dit netwerk is ontstaan uit eigen behoefte:

- Wie zijn er nog meer jong en bezig met erfgoed?
- Uitwisseling – elkaar ontmoeten en kennis uitwisselen
- Behoefte vanuit het werkveld → interesse in het betrekken van jongeren

Laagdrempelig:

- Eens per kwartaal een bijeenkomst
- Excursies
- Opdrachten 'uit het veld'
 - o Vanuit stuurgroep
 - o Vanuit externe organisaties
- Appgroep om contact te houden maar ook om elkaar korte (inhoudelijke) vragen te stellen of updates te sturen

→ Je kunt zo actief zijn als je zelf wilt!!

Vraag uit de zaal

Erfgoedveld lijkt vaak niet divers. Is er hoop voor de toekomst?

Ja. We zijn veel hoogopgeleid maar in culturele achtergrond of interesse zijn we veel breder. Erfgoed Jong gaat komende tijd ook actief inzetten op (nog) jongere mensen bereiken of bijvoorbeeld MBO-studenten/afgestudeerden.

Hoe verder nadat leden 30 zijn geworden?

Door te verbreden kan ook je visie op erfgoed veranderen.

Scriptie: Co-productie in het Utrechtse wervengebied – Sander Quast

Utrechts wervengebied, Utrechtse grachten zijn via tunnels onder de weg door verbonden met kelders van de panden op de aanliggende wegen.

Het is Middeleeuws erfgoed, maar in de loop der tijd is er schade ontstaan. Vraag is: Hoe te herstellen?

Het eigendom is deels particulier, deels van de gemeente. De walmuren en werven zelf zijn altijd in eigendom van de gemeente, de ruimtes zelf wisselend.

Hoofdvraag: Wat zijn de succesvoorwaarden voor co-productie?

Definitie van co-productie:

Gelijkwaardige samenwerking

Wederzijdse afhankelijkheid (gemeenschappelijk doel)

Invloed van burgers is terug te zien in de uitkomsten

Hier kun je het negen-cellen model op loslaten:

Feitelijke handelingen = herstel zelf

Architectuur = alles ervoor

Succesvoorwaarden

- Trek in elke fase zoveel mogelijk met burgers op
- Gemeente is benaderbaar én betrouwbaar – doel is om beloften na te komen!
 - o Benaderbaar – fysiek aanwezig in het werkgebied
- Zet afhandeling van schade voorop, niet de oorzaak
 - o Alle schade aan de kelders is voor 50% van de gemeente (de eerste €50.000), daarna tot €250.000 voor 90%.
 - o Richt de organisatie in op continue leren
 - Telkens uitvragen bij eigenaren en bewoners
 - Wees veranderlijk
 - o Houd de complexiteit van coproductie beperkt
 - Je moet ook veel zelf doen

Reflectie op gebruik van het 9 cellen model:

- Programma is continue in beweging → architectuur is niet vooraf af
 - o Maar model helpt wel bij een gestructureerde analyse
- Het model veronderstelt een belangenstrijd maar die is nauwelijks aanwezig

Vraag uit de zaal

Wat als eigenaren niet in staat zijn te herstellen?

Geldgebrek speelt hier eigenlijk niet

Onderhoudsplicht komt ter sprake maar blijkt nu nog niet nodig

Hoe is gelijkwaardigheid tot stand gekomen?

Vanaf begin opgezet plan om dit te creëren. Ook de sfeer creëren om elkaar hierop te kunnen aanspreken.

Wat is de verhouding tussen coproductie en cofinanciering?

Gemeente wil ook praktisch ondersteunen en niet alleen in geld.

Samen aan de slag: participatie-paradoxen

- Gelijkwaardigheidsparadox
 - o Je wil gelijkwaardigheid en ongelijkheid wegnemen maar een onevenredige economische verdeling, culturele miskennis en politieke uitsluiting vormen juist obstakels voor succesvolle participatie.
- Inclusieparadox
 - o Door inclusie wil je sociale inclusie bevorderen. In de praktijk blijkt echter vaak dat mensen die er al bij hoorden zich nog verbodener voelen, en zij die toch al niet mee deden zich nog meer buitengesloten voelen
- Meerstemmighedsparadox
 - o Sommige stemmen worden liever gehoord dan andere.
- Bestuurlijke paradox
 - o Aan de ene kant worden gemeenschappen door participatietrajecten zelf verantwoordelijk gemaakt, terwijl juist deze arrangementen door de staat gesanctioneerd zijn en waarmee controle wordt uitgeoefend
- Democratie paradox
 - o De indirecte (participatie) democratie verhoudt zich slecht tot de indirecte (representatieve) democratie. Als er in het netwerk een besluit wordt genomen, dan moet een volksvertegenwoordigend orgaan zich daar nog altijd wel over buigen. Als dat orgaan iets anders besluit dan wat er uit het netwerk komt, is de kans groot dat het vertrouwen is geschaad. Als dat orgaan zo onder druk wordt gezet dat het niet anders kan dan meegaan met de uitkomsten uit het netwerk, dan schaadt dit de representatieve democratie.

- Dissonantie paradox
 - o Wordt ingezet om problemen op te lossen máár iedere participatiepoging sluit ook nieuwe mensen uit.

Discussie na afloop van de 'werksessie'

- Moet je wel altijd breed inclusief willen zijn?
- Wees je bewust van je eigen uitsluitingsmechanismen → maak een bewuste afbakening
- Hoe voorkom je een discussie over 'wie is er beter'?
- Participatie wordt steeds vaker een plicht en dat is ook een bedreiging: daarmee wordt het een vink-boxje
 - o Het resultaat mag geld kosten maar het proces vaak niet
- In het sociaal domein ijkt het beter te gaan → wat kunnen we daarvan leren?
 - o Daar speelt participatie al langer maar het is niet per se meer succesvol